

ÍNDICE

1

INTRODUCCIÓN E CONCEPTOS PREVIOS

1

1.1	A música: concepto e orixe	2
	Reflexións e perspectivas	3
	Teorías sobre a orixe	5
1.2	As fontes de información	7
1.3	Os períodos da historia	9
1.4	Os instrumentos musicais: organoloxía	12
	A clasificación moderna	13
1.5	O patrimonio musical primixenio	14
1.6	A obra de arte musical	15
	Como escoitar a música	16
	Xénero e estilo	17

1

Introducción e conceptos previos

Cando comenzamos a estudar a Historia da música, debemos coñecer o alcance da materia; compre saber que imos estudar e por que estudalo. O tema que comeza, presenta unha breve reflexión sobre a definición e significado da música; é importante coñecer o significado que terá ao longo da historia, as diversas teorías sobre a súa orixe e, todos aqueles elementos intrínsecos que forman parte do feito musical. Veremos que non é doado explicar e comprender o concepto de música; será preciso porén, entender como aparece a música cos primeiros poboadores do planeta. Os conceptos técnicos e teóricos que forman a música, terán unha aplicación práctica, e neste caso —ao igual que no resto de temas— partirase da «audición activa» de exemplos e obras características e representativas de estilos e épocas diferentes, en diversas «audicións» de tema.

1.1 A música: concepto e orixe

O concepto de «Música» varía coa propia historia. A pesares de ser algo do que vivimos rodeados, non existe polo momento unha definición universalmente aceptada que transmita o seu significado; as culturas e sociedades do mundo actual, teñen ideas diferentes sobre a música, ao igual que ocorre en épocas anteriores. As definicións que atoparemos son variadas e complexas, o que ven a confirmar a teoría de que o fenómeno musical é unha manifestación de grande riqueza; constitúe unha das manifestacións do espírito creador e polo tanto garda relación cos demais aspectos sociais e culturais.

Trátase dunha arte con un alto grao de abstracción, superior ao das demais; é unha arte dinámica que se desenvolve no tempo e pervive con él e polo tanto é unha arte viva.

Artes estáticas

Pintura, Escultura e Arquitectura

Artes dinámicas

Poesía, Danza, Música e Cine

A diferencia das artes estáticas, que ocupan un espazo físico, a música existe co devir do tempo. Para chegar a apreciála, é preciso ter certos coñecementos específicos complexos que permitan comprender plenamente a súa realidade científica.

O xeito en que nos chega a «obra de arte» difire entre as artes estáticas e as dinámicas. A obra de arte estática, permanece no tempo ao igual que a dinámica; para que a obra de arte musical chegue a nós é preciso que sexa interpretada e a idea coa que se crea, revive con cada interpretación. A este respecto, a obra de arte estática non precisa dunha interpretación.

Entre la obra de un pintor y el espectador no hay ningún intermediario; Goya murió, pero su pintura siempre permanece igual para quien quiera contemplarla. También murió Beethoven, pero su mensaje no nos llega de una manera tan directa, ya que el compositor escribe una partitura que deberá ser ejecutada por uno o más intérpretes, y así se revive la obra ideada por el autor; el oyente ha de ir recibiendo los sonidos hasta que la pieza acabe, guardando en la memoria todo el devenir musical¹.

Así, podemos afirmar que unha arte dinámica —ou do tempo— non depende só do momento da creación ou do momento en que se crea, senón que está directamente relacionada coa interpretación da mesma en cada momento.

Este dobre momento de creación hace que la música sea un **arte vivo**, capaz de hacernos presente cualquier tiempo histórico. Es además, por su grado de abstracción, el más **espiritual**, por lo que también el más **humano** y el más **universal**

¹Echeverría, M.F.: *Audita. Música para BUP* - Magisterio. Barcelona 1987, p.10

[...] El hecho de afirmar que la música es una ciencia y un arte significa que de una misma obra podremos hacer un análisis riguroso, técnico, formal, estilístico, etc., o simplemente podremos disfrutar del placer estético de su escucha, aunque no podemos olvidar que estos dos aspectos —el científico y el artístico— nos llegan en una unidad: «la obra de arte»²

1.1.1 Reflexión e perspectivas

Unha primeira aproximación ao concepto de música lévanos ás teorías da linguaxe musical, que a definen como “*a arte de combinar os sons no tempo*”. Outras teorías tratan tamén de explicar o seu significado, tendo en conta diferentes puntos de vista, que dan lugar a diferentes perspectivas (ver cadro da páxina 3). Por outra parte, podemos afirmar que a música renace cada vez que se interpreta; está en constante proceso de reactivación, onde o resultado depende dos intérpretes e do propio público. Sabemos ademais, que para que exista é preciso que se desenvolva no tempo, de aí o concepto de «temporalidade». Outro aspecto a destacar é o da memoria, dada a importancia que ten para apreciar a música; a «memoria auditiva» xoga un papel fundamental na retención de certos elementos básicos como a melodía, ritmo, timbre, (...)

Definiremos a *grosso* modo a música como un «producto», como algo autónomo:

A música coma obxecto autónomo defínese tradicionalmente coma sons ordenados no tempo, ou en definitiva todo o que sona. A obra musical adquire entidade propia nesta definición, converténdose en algo completo e pechado, feito por un determinado autor. A obra musical neste enfoque é considerada coma algo que ten uns límites definidos e establecidos³.

Se pensamos na música como un proceso ou «actividade»:

[...] a música como actividade social (proceso) implica ter en conta aos creadores e intérpretes en interacción directa cos oíntes, identificándose de xeito directo co proceso de comunicación que se establece ao escoitar unha obra musical. Neste proceso de comunicación a mensaxe é a obra musical, mentres que o emisor inicial é o compositor (tamén pode haber emisores secundarios coma os intérpretes ou os aparatos de reprodución no caso das gravacións). O receptor é o público, que cada vez que escoita unha obra musical lle dá un novo significado, reactivando os seus contidos. Por exemplo, hoxe o Himno da Leticia da 9ª Sinfonía de Beethoven ten adquirido un novo significado ao se asociar á Unión Europea, que o seu compositor non chegou nunca a coñecer⁴.

PERSPECTIVAS

Música como ciencia. Pitágoras, no s.V a.C, afirmaba:

Os números son as cousas; agora ben, a música é número. O mundo é

²Echeverría, M.F.: id.

³López Cobas, L.: *Historia da Música*, CMUS - Ourense 2019, p.4.

⁴López Cobas: id.

música; o cosmos é unha lira sublime de sete cordas.

Música como feito musical. Descartes, no s.XVII facía a seguinte reflexión:

A mesma cousa que a uns invita a bailar a outros pode facer chorar. Pois isto non provén senón da asociación de ideas na nosa mente; como aqueles que algunha vez se divertiron bailando con certa peza, tan pronto como a volvan a escoltar volverán ás ganas de bailar; pola contra, se algún só oíu gallardas cando lle aconteceu algo malo, volverá a entristecerse cando as escoite de novo.

Música como expresión de sentimentos. Kant, no século XVIII deixa a seguinte reflexión:

A música é a linguaxe do sentimento. A música é a arte de expresar unha agradable sensación de sentimentos por medio dos sons.

Música como arte. No s.XIX, Richard Wagner afirmaba sobre a música:

O son vén do corazón e a súa linguaxe artística natural é a música. A melodía é a lingua absoluta, a través da que o músico fala a todos os corazóns.

Música en relación co tempo. A definición tradicional da música, afirma que:

A música é a arte que se expresa combinando os sons co tempo.

Entre as reflexións sobre a música que teremos en conta para comprender o seu significado, atopamos a de [Hugo Riemann](#) no século XIX:

A música é, ao mesmo tempo, unha arte e unha ciencia. Como arte, non é senón a manifestación do belo por medio dos sons; pero esta manifestación descansa nunha ciencia exacta, formada polo conxunto de leis que rexen a produción dos sons, ao mesmo tempo que as súas relacións de altura e duración.

REFLEXIÓNS

- Platón, (V-VI a.c) concibe a música como:

arte educativa por excelencia que se insire na alma e forma a virtude

- Boecio (s. VI) percibe a música como:

a habilidade de examinar a diversidade de sons por medio da razón e os sentidos

- Santo Tomás (s.XIII), considera a música como:

a máis noble das ciencias humanas que ocupa o primeiro lugar entre as artes liberais

- Rousseau (s. XVIII), pensa na música como:

a arte de combinar sons de xeito agradable ao oído

- Pau Casals (s. XIX - XX), mantén que:

a música, esa marabillosa linguaxe universal, debería ser unha fonte de comunicación

Como vemos, a idea sobre o significado da música, varia co paso do tempo a pesares de manter rasgos comúns. Non será ata os anos noventa do século XX, cando se establezan as primeiras definicións sobre este concepto.

CONCEPTO 1.1 *Definición tradicional de música*

Segundo a definición tradicional é a linguaxe creada mediante a ordenación do son en base aos parámetros da armonía, melodía e ritmo^a.

^aH. Benade, 1990. p.23

1.1.2 Teorías sobre a orixe

Adóitase situar o comezo da historia no momento da aparición da escritura, hai uns seis mil anos aproximadamente; o período anterior denomínase Prehistoria. Aínda que está constatada a existencia de actividade musical durante a prehistoria, descoñécese que música se facía entón dado que non existen fontes musicais directas; polo tanto a análise directa da música non é posible, e tan só podemos contar con hipóteses baseadas en diversas fontes secundarias. No caso da Prehistoria, teremos en conta as fontes de información organolóxicas, iconográficas e etnolóxicas, isto é; restos de instrumentos, representacións pictóricas e comparacións con tribos actuais¹ que viven ou teñen un grao de desenvolvemento semellante ao da prehistoria.

Desde a súa orixe, a música é un fenómeno moi complexo que está formado por diferentes parámetros e manifestacións que xorden na historia da humanidade de xeito progresivo. Roland de Candée establece cinco fases na aparición e creación da música:

¹ A **etnomusicoloxía** aplicada, pretende estudar a música de pobos e tribus non occidentais; pigmeos, bosquimáns, indíxenas do Brasil, ...

Algunhas teorías sobre a orixe da música

Dos resultados obtidos da análise dos datos das diversas fontes de información, baralláronse varias teorías sobre a orixe da música.

Teorías logoxénicas. Consideran a música como un elemento de comunicación asociado á linguaxe. Esta teoría parte da base do uso de manifestacións acústicas espontáneas para expresar sentimentos básicos; o balbucido dun bebé ou certos sons guturais, son algúns exemplos.

Teorías quinéticas. Defenden a idea de que o corpo é en si mesmo un instrumento musical, dado que dispón de cordas vocais e instrumentos de percusión corporal.

Teorías máxico-relixiosas. A principios do século xx, considerábase que a arte rupestre era un xeito de tentar controlar os animais. Esta teoría, supón que do mesmo xeito que a arte rupestre podía ter esa función máxico-relixiosa, tamén os sons poderían adquirir esa función.

Teorías fisiolóxico-comunicativas. Certos autores consideraban que os sons poden empregarse para localizarse na escuridade ou comunicarse a distancia como se fai hoxe en lugares de difícil acceso a causa da orografía do terreo.

Outras teorías, basean a orixe da música na **coordinación para o traballo** colectivo —caso do folclore europeo— tal como defende Karl Büchner.

1.2 As fontes de información

Podemos afirmar, que a actividade musical é tan antiga como a especie humana. Se ben é certo, que case todos os libros sobre historia da música, comezan narrando as circunstancias da música na Idade Media, este feito transmite a idea de que a orixe da música na cultura occidental está relacionado co canto gregoriano, deixando á marxe as manifestacións musicais anteriores; ata hai ben pouco, eran contados os manuais que trataban por exemplo, a importancia da cultura musical da Antiga Grecia. Que pasa entón coa música anterior? Que sabemos sobre as danzas e os “concertos cortesáns” da época dos faraóns? Que instrumentos empregaban nas celebracións funerarias e nas ofrendas aos deuses?

Salvo a época prehistórica, da que só se teñen vagas nocións por restos de posibles instrumentos atopados en xacementos e por pinturas rupestres, o coñecemento da música das culturas antigas ven dado polo que denominamos «fontes de información».

Ilustración 1.1. As fontes son o fundamento da investigación histórica

CLASIFICACIÓN E TIPOS

CONCEPTO 1.2 *Fonte de información histórica*

As fontes históricas ou fontes da historia son o conxunto de obxectos, documentos, testemuños, (...) que ofrecen información relevante e significativa sobre feitos ocorridos no pasado.

CONCEPTO 1.3 *Tipos de fontes de información histórica*

Diferenciamos entre fontes primarias e fontes secundarias, da seguinte maneira:

Primarias. Aquelas que se elaboraron practicamente de maneira simultánea aos acontecementos e chegan a nós tal cual, isto é, tal e como foron feitas. Trátase de información orixinal, sen filtros e sen interpretacións.

- a) Fontes escritas: todas aquelas que dependen da linguaxe escrita.
- b) Fontes non escritas: monumentos, cadros, instrumentos, ruínas, etc.

Secundarias. Aquelas que se elaboran a partir das fontes primarias. Conteñen información primaria, sintetizada e reorganizada. Son fontes secundarias os libros de historia, biografías, tratados de arte, documentos arqueolóxicos, etc.

A **historiografía** considera como «fontes» a todo o que aporta información para o estudo dunha determinada cultura. Para o caso, debemos coñecer agora que tipos de fontes imos ter en conta, no estudo da música das diferentes culturas e civilizacións. No caso da Historia da Música das Civilizacións da Prehistoria e a Antigüidade, as fontes son moi variadas. Así, falaremos de fontes de tipo iconográfico, como pinturas e esculturas; documentos escritos, como xeroglíficos e inscricións en tumbas ou templos; literarios como a Biblia, (entre outros); restos arqueolóxicos, como é o caso de fragmentos de instrumentos desa época atopados en sarcófagos.

PRINCIPAIS FONTES A TER EN CONTA

Arqueoloxía. Os restos arqueolóxicos proporcionan información sobre a música de épocas antigas. Os máis importantes son os instrumentos musicais, ou partes deles, que non se destruíron co paso do tempo; pero tamén se atopan restos de edificios e lugares onde se interpretaba música e danza. Entre os restos arqueolóxicos atópanse tamén as mostras máis antigas de notación musical.

Iconografía. A pintura, a escultura e outras obras das artes visuais proporcionan información sobre instrumentos musicais, contextos e prácticas de interpretación, danzas, etc.

Literatura. Entendida como o conxunto de todo o escrito, ofrece abundante información musical: algunhas fontes literarias describen escenas ou pensamentos musicais e tamén ideas sobre música; os textos da música vocal indican a estrutura rítmica, malia que non se conserven as melodías. Dentro da literatura hai que incluír tamén as obras técnicas sobre música como tratados, métodos, etc.

Etnomusicoloxía. O estudo das músicas de tradición oral actuais, pode axudar á comprensión da actividade musical antiga. Aínda que non é correcto supoñer que en condicións de vida iguais desenvólvense culturas musicais iguais, ás veces o coñecemento das músicas tradicionais actuais pode proporcionar detalles sobre técnicas de interpretación de instrumentos antigos ou sobre movementos de danza, por exemplo.

Dentro das disciplinas que se encargan do estudo do son e a música no pasado, falaremos da «arqueomusicoloxía»^{II} como a síntese entre a arqueoloxía e a musicoloxía, que se coñece comunmente co nome de «arqueoloxía musical». Este estudo da música a partir de evidencias arqueolóxicas, xa é unha iniciativa de autores como Curt Sachs e Paul Henry, se ben terá especial relevancia nos anos setenta e oitenta do século xx

^{II} Consulta a web [Prehistoria viva](#), para saber máis sobre a arqueomusicoloxía.

da man da *New Archaeology*, que impulsa proxectos propiamente arqueomusicolóxicos, dos cales destacamos o *Riksinventeringen* (RIMA) que pretende inventariar os instrumentos sonoros e musicais históricos de Suecia. Desde entón, e despois do Congreso da Sociedade Internacional de Musicoloxía (Berkeley 1997), consolídase a importancia da arqueomusicoloxía como disciplina da musicoloxía e xorden novas ramas de estudo como a arqueoacústica (estudo das paisaxes sonoras), etc.

A investigación sobre os instrumentos sonoros das culturas antigas, permite aproximarnos coa axuda da organoloxía ás orixes da música. A «arqueo-organoloxía» ou «paleo-organoloxía»^{III} estuda instrumentos de calquera época e cultura que estuda a arqueoloxía, se ben o centro de interese son os instrumentos da prehistoria e protohistoria, dado que é moi difícil atopar fontes de información secundarias sobre eles e polo tanto descoñecemos a meirande parte das súas características.

Son destacados os traballos realizados por Ignacio Barandiarán nos anos setenta do século XX sobre as *bramaderas* do paleolítico superior atopadas na península ibérica⁵, así como o estudo sobre as frautas de óso atopadas na Cova de L'Or en Alacante⁶ e na Cova da Güelga en Asturias⁷, estudos sobre as trompas de cerámica celtíberas⁸ e os diversos traballos⁹ de Carlos García Benito, entre outros moitos.

^{III} A **paleo-organoloxía** é a ciencia que se encarga do estudo dos instrumentos sonoros do pasado, a partires de restos do instrumento ou da representación iconográfica dos mesmos.

(a) Restos dunha trompa celtíbera (Museo arqueolóxico de Numancia)

(b) Restos dunha frauta de óso

Ilustración 1.2. Instrumentos sonoros de culturas antigas

1.3 Os períodos da historia

Ao longo da historia, —especialmente na dos feitos culturais como a música— os cambios prodúcense lentamente, sen acontecementos tan decisivos que xustifiquen un cambio brusco de etapa. A división da historia en períodos, resulta de gran utilidade para facilitar o seu estudo e coñécese comunmente como «periodización».

⁵Barandiarán, 1971

⁶Martí Oliver et al., 2001

⁷García e Menéndez, 1998

⁸Jiménez Pasalodos, 2012

⁹A tese doutoral de Carlos García Benito (2014) é un dos traballos de documentación organolóxica máis completos realizados.

A división en etapas —períodos— da historia, ten a súa orixe nos humanistas europeos do Renacemento, época na que tamén aparecen as primeiras historias da arte. A historia da música é moi posterior: os primeiros libros apareceron a finais do século XVIII, e o desenvolvemento da «historiografía musical» é principalmente do século XIX. Esta aparición tardía, fai que a Historia da música adopte habitualmente as periodizacións de outras disciplinas, principalmente da Historia da arte.

CONCEPTO 1.4 *Idades da historia*

A historia divídese comunmente en catro períodos (idades) que debemos coñecer:

Idade Antiga: [⇒ v d.c]. A maior parte das culturas antigas non escribiron a súa música e as escasas notacións musicais que existen son practicamente descoñecidas, coa excepción importante da Grecia helenística (a partir do século IV a.c).

Para a historia da música occidental, o máis interesante desta época son as teorías gregas sobre a música, que influíron de forma importante na música europea medieval, renacentista e barroca.

Idade Media: [VI ⇒ XV]. O seu comezo sitúase na disgregación dos territorios occidentais do Imperio Romano (naturalmente, esta é unha perspectiva eurocéntrica). As comunicacións entre eses territorios redúcense, a inestabilidade é grande e os desenvolvementos culturais teñen que partir ás veces de cero.

Aínda que hai moitos datos sobre a música europea occidental neste período, o máis relevante, será a aparición da notación musical no século X e sobre todo a notación sobre liñas paralelas a partir do século XI.

Idade Moderna: [XVI ⇒ XVIII]. Varios acontecementos marcan o comezo desta etapa, principalmente a desaparición do imperio bizantino (continuidade do romano) e a chegada de Colón a América. Culturalmente, a fin da Idade Media está condicionada polo movemento humanista, que predomina no Renacemento. A nomenclatura «antiga», «media» e «moderna» para designar as tres etapas históricas atribúese a destes humanistas, que estrañaban o esplendor cultural dos antigos gregos e romanos, desprezando a época intermedia entre que os separaba.

A música desta época é ben coñecida en xeral; será entón cando se produce o desenvolvemento do sistema tonal, que terá o seu máximo esplendor no Barroco tardío e o Clasicismo.

Idade Contemporánea: [XIX ⇒ XXI]. O seu comezo sitúase na Revolución Francesa (que seguiu á norteamericana e precede a outras revolucións europeas). O paso do Antigo ao Novo Réxime, consecuencia destas revolucións, produce unha configuración social nova, na que o músico deixa de estar ao servizo exclusivo da aristocracia para converterse en artista independente. A música desta etapa, é a máis coñecida e predominante nos programas de estudo e repertorios actuais.

A historia dos feitos culturais (entre eles a música) segue unha periodización creada principalmente para a historia da arte^{IV} tal como podemos ver na táboa 1.1, se ben non é do todo válida para a música.

^{IV} arquitectura, escultura e pintura sobre todo

Período ou etapa	Cronoloxía
Románico	X- XII aprox.
Gótico	XII- XV
Renacemento	XV- XVI
Barroco	XVII- XVIII
Neoclasicismo	XVIII e comezo do XIX
Romanticismo	final do XVIII e parte do XIX
Positivismo e Realismo	final do XIX

Táboa 1.1. Periodización da historia dos feitos culturais.

De estas etapas, as dúas primeiras sitúanse na Idade Media, as tres seguintes na Idade Moderna e as últimas na Contemporánea. O século XX e o que levamos do XXI, non presentan unha periodización estable debido á súa proximidade temporal. Por que non é válida de todo esta periodización na Historia da Música? Pois ben, na Idade Media, a música segue unha evolución diferente ás artes plásticas e polo tanto non sería correcto, falar dunha música románica e dunha música gótica^V; Renacemento e Barroco si son válidos, malia que o segundo cada vez está máis cuestionado, e o primeiro está bastante claro onde finaliza, mais non tanto onde comeza. O Neoclasicismo, na música denomínase simplemente «Clasicismo» e o Positivismo e Realismo non existen, salvo derivacións posteriores como o «Verismo» italiano.

^V Non confundir con este “neoestilo musical” do século XX

CONCEPTO 1.5 *Períodos da historia da música*

As etapas da música europea occidental, que consideraremos ao longo deste curso, son as seguintes:

Idade Media: [v ⇒ xv] abrangue desde as primeiras mostras de música escrita aos inicios do século xv.

Renacemento: [1420 (aprox.) ⇒ 1600], con un punto de cambio de estilo e técnica preto do 1500.

Barroco: [1580 ⇒ 1720] o cambio de estilo notarase máis a partir do 1600 e a súa fin —confundida co nacemento do Clasicismo—, situarase preto de 1720.

Clasicismo: [1720 ⇒ 1820] aparecen as primeiras mostras do estilo clásico.

Romanticismo: [1820 (aprox.) ⇒ fins do XIX] con varias etapas diferenciadas.

Música contemporánea: [1890 ⇒ s.XXI] coincide coas obras de madurez de Mahler, Debussy e outros, se ben o cambio máis destacado será cara 1907 coa aparición da «atonalidade». Ás veces a expresión «música contemporánea» utilízase só, para a creada con posterioridade a 1945.

Os períodos posteriores ao Renacemento, estudarémolos seguindo a periodización por séculos, isto é; veremos o contexto histórico, social e cultural, etc. dos séculos XVII, XVIII, XIX e XX respetando deste xeito, as convencións seguidas en outros textos de referencia sobre a historia da música.

1.4 Os instrumentos musicais: organoloxía

As civilizacións antigas non occidentais, amosaron interese na clasificación dos seus instrumentos musicais. O sistema chinés é o máis antigo dos coñecidos (IV milenio a.c) e considera que a orixe dos instrumentos é mítico, clasificándoos segundo o material resonante (metal, pedra, pel, cabaza, bambú ...).

A base para a investigación organolóxica dos instrumentos musicais, parte da clasificación *Hornbostel-Sachs*,^{VI} que divide os instrumentos en catro familias, segundo a forma en que emiten as vibracións que producen o son, dividindo cada unha delas en subgrupos¹⁰ segundo a morfoloxía e características do propio instrumento. Esta clasificación organolóxica é a máis aceptada e empregada na actualidade.

^{VI} No 1914, Erich von Hornbostel (1877-1935) e Curt Sachs (1881-1959) publican un esquema de clasificación de instrumentos musicais que se foi ampliando dando lugar ao que se utiliza hoxe en día con maior frecuencia.

CONCEPTO 1.6 *Organoloxía: definición e características*

A organoloxía é unha rama da Musicoloxía, que se ocupa do estudo e clasificación dos instrumentos musicais con tres campos ben diferenciados:

- 1) **Investigación** da orixe dos instrumentos, apoiándose na etnoloxía e antropoloxía, partindo principalmente de fontes iconográficas.
- 2) **Estudo práctico** dos instrumentos en relación ás súas características e particularidades constructivas tendo en conta os materiais constructivos e diferentes técnicas interpretativas.
- 3) **Clasificación dos instrumentos** a partir da investigación e estudo práctico dos mesmos.

A organoloxía foi evolucionando á vez que o fixeron os propios instrumentos. A aparición de novos materiais, ferramentas e técnicas construtivas, fixo que toda unha serie de criterios teóricos ou prácticos resultasen pouco apropiados e fosen quedando descartados. En consecuencia, o sistema de clasificación tradicional deu paso ao sistema de clasificación moderno que empregaremos.

Facendo un breve percorrido pola historia da organoloxía, no século XVI publícanse xa os primeiros grandes tratados prácticos. Así, destacaremos os tratados realizados por **Sebastián Virdung**, *Musica getutsch*, **Martín Agrícola** *Musica instrumentalis deutsch*; no XVII, ven a luz obras como *Syntagma musicum* de **Michael Praetorius** e XVIII destacan tamén os tratados de **Diderot** e **D'Alembert**, –pais creadores da *Enciclopedia*– que incorporan unha sección –*Lutherie*– onde se describen e tratan os instrumentos musicais.

No século XIX, destacaremos os tratados *Catálogo descriptivo e analítico de instrumentos*

¹⁰Hornbostel e Sachs, 1961

do Conservatorio Real de música de Bruxelas de **Víctor Mahillon**, *Léxico dos instrumentos musicais* de **C. Sachs** e a obra *Sistemática dos instrumentos musicais* que realiza en colaboración con **Hornbostel**.

As dúas entidades encargadas de revisar e ampliar o sistema son a *Galpin Society for the study of music instruments* do Reino Unido e a *American Musical Instrument Society* dos Estados Unidos.

1.4.1 A clasificación moderna

O sistema moderno de clasificación de instrumentos musicais, ten en conta o material co que se constrúen os instrumentos e tamén a forma en que producen o son. Clasifica os instrumentos en cinco grupos principais divididos á vez en subgrupos.^{vii}

A ciencia encargada do seu estudo, investigación e clasificación é unha rama da musicoloxía: a organoloxía.

^{vii} O principio de división seguido é: en primeiro lugar, o modo de producir o son segundo o corpo que causa as vibracións e, en segundo lugar, o sistema de execución e construción.

CONCEPTO 1.7 O sistema de clasificación moderno

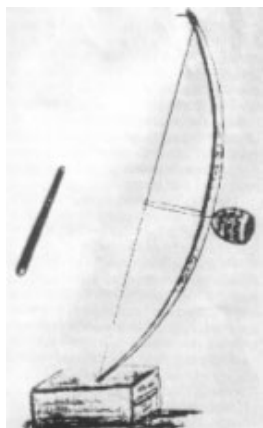
Tomando como base o sistema Hornbostel-Sachs, os instrumentos musicais clasifícanse en:

- 1) **Idiófonos:** o corpo vibrante –de madeira ou metal– é o propio instrumento. Segundo como se toquen, falaremos de idiófonos directamente percutidos como as *castañuelas* e pratos; percutidos con baquetas, como triángulos e gong, (...); indirectamente percutidos como as maracas, etc.
- 2) **Membranófonos:** o corpo vibrante é unha membrana ou parche tensado de pel animal ou fibra sintética. Segundo como se toquen, falaremos de membranófonos percutidos con baquetas, como tambores e timbales; membranófonos percutidos coas mans como a pandeireta ou o caixón flamenco, entre outros.
- 3) **Cordófonos:** o corpo vibrante é unha corda tensada, que pode ser de tripa animal, fibras vexetais, fibras sintéticas, filamentos metálicos, etc. Segundo como se toquen, diferenciamos cordófonos percutidos como o piano; punteados como a guitarra e arpa; refregados como o violín.
- 4) **Aerófonos:** neste caso, o corpo vibrante é unha columna de aire. Segundo como se consiga facer vibrar a columna de aire por interacción humana ou mecánica, diferenciaremos entre aerófonos de bisel como a frauta; de lengüeta simple como o clarinete, ou lengüeta dobre como o óboe; de embocadura, como a trompeta. Dentro dos aerófonos que producen a vibración de forma mecánica, incluiremos o órgano e acordeón.
- 5) **Electrófonos:** producen o son por medio de fluctuacións da corrente eléctrica.

1.5 O patrimonio musical primixenio

Dentro das fontes organolóxicas que forman parte do patrimonio musical primixenio, atopamos unha serie de instrumentos musicais moi rudimentarios, recuperados en diferentes escavacións arqueolóxicas. A dificultade de coñecer realmente a organoloxía empregada na prehistoria é debida á utilización de materiais perecedoiros na construción dos instrumentos musicais, que presentan maior degradación co paso do tempo.

A percusión corporal, percutores de pau, pedras de entrechoque, axóuxeres (pedras, madeiras, láminas de metal, area, ...); raspadores, aerófonos feitos de canas de ósos; tambores a partires de troncos de árbores; trompas feitas de cornos de animais e arpas feitas de arcos de frecha, entre moitos outros, forman parte do gran catálogo de instrumentos primixenios da prehistoria.

(a) Arco primitivo

(b) Reconstrución dunha arpa primitiva

(c) Frauta de óso

(d) Arco africano

(e) Membranófono primitivo

Ilustración 1.3. Exemplo de instrumentos que forman parte do patrimonio primixenio musical

Pouco podemos dicir en cambio, das fontes musicais. Probablemente empregasen escalas de dous a sete sons. En canto ás melodías, sabemos que eran curtas e sen complexidades; máis ben sinxelas, empregando intervalos básicos de cuartas, quintas e oitavas. Do estudo etnolóxico comparado de tribos da actualidade, deducimos que é probable que empregasen algún tipo de polifonía simple con bordón ou heterofonía.

1.6 A obra de arte musical

Coñecida a complicación de definir a música, e antes de adentrarnos en profundidade nas súas orixes, convén coñecer os elementos que integran unha «obra de arte» musical e aqueles que teremos en conta para achegarnos a ela.

Ilustración 1.4. Representación gráfica da obra de arte musical

O elemento principal ou a materia prima da que partimos para analizar unha obra de arte musical é o **son**,^{VIII} que ven definido pola altura, intensidade, timbre e duración. Acústicamente definiremos estes conceptos do seguinte xeito:

PROPIEDADES DO SON

Altura : ven determinada polo número de vibracións por segundo, isto é a frecuencia. Maior frecuencia \Rightarrow sons máis agudos, e menor frecuencia \Rightarrow sons máis graves.

Intensidade : ven determinada pola amplitude de onda da vibración. Maior amplitude \Rightarrow sons fortes e menor amplitude \Rightarrow sons máis suaves.

Timbre : depende da cantidade de harmónicos que teña un son e da intensidade de cada un deles; esta característica é a que diferencia principalmente voces e instrumentos.

Duración : ven definida como a persistencia da onda sonora no tempo. Maior duración \Rightarrow sons máis longos e viceversa.

^{VIII} sensación producida no oído polas vibracións dos corpos elásticos, propagados a través do aire.

A representación gráfica de todas estas propiedades está expresada nos diferentes sistemas de notación e foi dende sempre, algo perseguido polos teóricos da música ao longo da historia.

1.6.1 Como escoitar a música

Os pasos primordiais para chegar a comprender a música son seguintes:

1. **Escoitar a peza completa con atención.** Non importa se non a identificamos dende o primeiro momento. Nesta primeira escoita hai que tomar notas de cuestións musicais básicas con tranquilidade referentes aos parámetros musicais:
 - a) **Timbre:** identificar os instrumentos e voces que interveñen, fixando a atención en cales acadan máis relevancia. Se non coñecemos ben algún timbre podemos determinar a familia instrumental á que pertence (cordófono, aerófono, membranófono, idiófono)
 - b) **Textura:** tomamos nota de como se ensamblan as diferentes voces musicais (monodia, polifonía sinxela con bordón, melodía con acompañamento, contrapuntística ou homofónica e homorrítmica)
 - c) **Melodía:** indicamos como son as melodías, respondendo a algunhas preguntas básicas do tipo:
 - son longas ou curtas, a base de motivos?
 - Que figuras empregan? Cal é o seu ámbito?
 - Móvense por graos conxuntos ou por saltos? Teñen un perfil anguloso ou en arco, ascendente ou descendente?
 - Repítense? Que instrumentos levan as melodías principais?
 - d) **Harmonía:** trátase de identificar o sistema de organización sonoro da composición musical
 - Tonalidade, modalidade, atonalidade. Se se pode precisar un pouco máis é mellor.
 - No caso de pezas polifónicas hai que fixarse en se utilizan consonancias ou disonancias.
 - Tamén se pode explicar que papel teñen as cadencias e de que tipo son.
 - e) **Ritmo:** trátase de describir o comportamento da rítmica dentro da peza
 - Indicar se é constante ou cambiante
 - Rápido/ Lento
 - Marcado/ Libre
 - Compás (coa división e subdivisión)
 - Indicar se hai algunha voz que leve o peso rítmico no entramado musical
 - f) **Forma:** nunha primeira escoita pódese intuír cal será a estrutura. Trátase de indicar cales son as partes da peza e que trazos ten cada unha delas para consideralas seccións separadas.
2. **Facemos unha primeira redacción.** Despois de tomar notas de tódolos aspectos anteriores é conveniente organizar as ideas e ir perfilando cara onde irán as nosas conclusións. Nesta redacción comprobaremos:

- a) Se temos toda a información necesaria para chegar a unha conclusión. Se nos falta cubrir algún dos apartados anteriores, marcarémolo para a segunda escoita.
 - b) Se xa nos facemos unha idea do tipo de composición, estilo, contexto e mesmo autor se é o caso.
 - c) Buscamos información adicional sobre o estilo, a obra e autoría da mesma.
3. **Segunda escoita.** Neste caso facemos unha escoita selectiva para cubrir os interrogantes que nos xurdiron na primeira volta.
- a) Tomamos nota das respostas axeitadas
 - b) Perfilamos as nosas conclusións mentalmente. Incluso podemos comprobar se as ideas sobre o estilo que temos concordan co que estamos a escoitar de novo
4. **Redacción final.** Para rematar o comentario é moi importante chegar a conclusións de diversa índole que relacionen a audición co marco teórico axeitado:
- **Cronoloxía** (sempre en anos ou séculos; se non se sabe con exactitude pódese recurrir á cronoloxía xeral do estilo)
 - **Estilo** (Idade media, Renacemento, Barroco, Clásico, Romántico, Nacionalismo, Impresionismo, Expresionismo, Vangardas do XX, ...).
 - **Xénero** (tipo de peza de que se trate: vocal relixioso, instrumental profano, ópera, concerto, sonata, sinfonía, etc...)
 - **Trazos** fundamentais, dependendo da escoita. Indicando un estilo, compositor, época determinados ...

1.6.2 Xénero e estilo

Concepto de estilo

Un estilo é un conxunto de trazos musicais comúns a un conxunto de obras e que definen unha tendencia musical, asociada habitualmente a un período ou a un xénero. Podemos falar, por exemplo, de un estilo de música medieval ou un estilo renacentista; ou ben un estilo operístico ou relixioso. O habitual, é unir ambos dous conceptos: así falaremos, por exemplo, do estilo sinfónico romántico ou do estilo da ópera barroca.

Como xa vimos no punto 1.6.1 (p. 16) este concepto ven definido por unha serie de parámetros intrínsecos da música.

Concepto de xénero

O uso que se fai da música, o seu carácter, a súa función, o desempeño social, entre outros moitos aspectos, son factores característicos de un determinado xénero musical. Tamén se basea nos medios empregados para interpretar a música (instrumentos, cantantes, número de intérpretes, etc.). En certas ocasións, fai referencia a formas musicais que alcanzaron unha gran importancia e desenvolvemento en determinadas épocas, como é o caso da ópera ou a sinfonía.

Hai unha gran variedade de xéneros musicais. De todos, teremos en conta os seguintes:

■ **Música relixiosa v.s profana:**

Máis que o tema tratado, o que diferencia a música profana da relixiosa é o seu uso: a música relixiosa utilízase en contextos relixiosos (igrexas, cerimoniais, etc.) mentres a música profana utilízase en contextos laicos (palacios nobiliarios, celebracións civís, etc.)

■ **Música vocal v.s instrumental:**

Atendendo aos medios, diferenciamos música vocal cando intervén a voz humana (con ou sen instrumentos) e música instrumental cando non intervén. Na música vocal pódese diferenciar como subxénero a música coral, cando se trata de un conxunto de voces non empregadas como solistas senón en coro.

■ **Música culta v.s popular v.s tradicional:**

A «música culta» axústase a unhas normas formais e harmónicas prefixadas que varían segundo a estética de cada época. Os seus autores, son coñecidos (polo menos a partir de certa etapa histórica) e os músicos que a interpretan con instrumentos convencionais, son profesionais. Esta etiqueta de “música seria” foi cuestionada, en moitas ocasións pola discriminación creada cara outros estilos e tipos de música.

A «música popular», ata o século xx era sinónimo de música tradicional. A partir deste século empézase a identificar cada vez máis, coa música ligada á cultura urbana e aos medios de comunicación de masas. É o caso do *jazz*, *ragtime* ou o *blues* na primeira metade do século; e o *rock* ou o *pop* na segunda metade. Neste caso, cando nos refiramos a «música popular» faremolo na acepción anterior ao século xx, como sinónimo de tradicional.

A «música tradicional», é a transmitida oralmente de xeración en xeración, nunha determinada rexión ou comunidade. A orixe é descoñecida e autoría –malia que non sempre– anónima. Forma parte dos elementos característicos dunha rexión, comunícase, xeración, (...) e polo tanto da súa tradición; goza de aceptación e enténdese como parte da propia cultura. A interpretación, realízase con instrumentos tradicionais.